KOLERA.

Potrebno

poduzhenje sa kméta,

kako naj ſam ſebe in ſvoje ljudi te ſtraſhne bolesni obvaruje.

V' vpraſhanjih in odgovorih.

V' Ljubljani, 1831.
Natiſnil Eger.

Nagovor.

Ljubi moji! to vem, de ſte she veliko od bolesni kolere ſliſhali govoriti. Sej vſe sdaj od nje govori, goſpod in kmet, viſoki in niski, mladi in ſtari. Pa kdo bi tudi ne govoril, zhe ſliſhimo, de je she toliko tavshent ljudi umerlo od nje, in de bolesen zhe dalje blisheje prihaja. — Kakor ſe je bila po Ogerſkim rasſhirila, ſo naſh ljubi Zeſar hitro sazheli ſkerbeti, tudi Krajnze in Koroſhze te neſrezhe obvarovati; sato je na Hrovaſhki granizi veliki ſoldatov, ki nobeniga zhloveka ne puſté ſkosi, kteri, kakor per kugi, ni dvajſet dni na kontumazii perdershan, sato de

ſe sa gotovo vé, de ne bo v' naſho deshelo bolesni saneſil. Vſa obleka, kar je ima kdo na ſebi, in vſe blago ſe ozhedi in ozhiſti, de ſe kdo od naſ od kaj taziga bolesni ne nalese.

To je pazh vſe lepo, ljubi moji, in dobrimu Zeſarju moremo prav hvaleshni biti, de tako lepo ſkerbé sa naſ.

Tode, ljubi moji, to vſak kriſtjan vé, de je savoljo tega vender le vſe per Bogu, per njegovi ſveti volji, per njegovi neſkonzhni modroſti in per njegovi neisrezheni miloſti, de ſmo neſrezhe obvarovani. — Zhlovek ne vé tega, kar ſhe le pride, to je ſkrito pred njim, in tako tudi ne ve, zhe ni volja boshja, de morebiti vender od te ali te ſtrani bolesen kolera tudi v' naſho deshelo pride.

Sato more pravi kriſtjan na vſe biti perpravljen, in jes vaſ proſim, ljubi moji, pred vſem drugim, *v' Boga saupajte!* kolikor blisheji je nadloga, *toliko bolj saupajte v' Boga!* Vſe kar ſe sgodi, je njegova volja, in

je zhloveku v' ſrezho. Saupanje v' tvojiga Boga, ti bo ſerzhnoſt dajalo, ljubi moj perjatel, kadar nadloga zhes-te pride, in te bo reſhilo.

De pa tudi pokashete, de v' Boga saupate, morete tudi tako delati, kakor *pameten* zhlovek dela, ne kakor neumna shivina. — V'tem ſe raslozhi zhlovek od shivine, de prevdari, kaj bi mu vtegnilo pomagati ali ſhkodvati, in de to ſtori, kar mu kaj pomaga, in puſti, kar mu ſhkoduje.

Vera vam sapoveduje sa ſvojo ſrezho ſkerbeti. Bodite tedaj pokorni sapovedim Kriſtuſovim, vbogajte, kar vam duhovna in deshelſka goſpoſka ſvetuje, vbogajte tiſte, ki vam dobro voſhijo.

Eden tazih, ki vam dobro voſhijo, ſim tudi jeſt. Miſlil ſim, ſej bi bilo vender tudi dobro tudi kmetam kaj ſvetovati, kakó naj ſe bolesni kolere varujejo, in kaj naj ſtoré, kadar pride. To ſim vſe ſpiſal, in vam, ljubi moji, is prijasniga ſerza pernesem. Vſe, kar vam

povem, je ſkuſheno v' tiſtih deshelah, ki jih je Goſpod Bog ſ' to bolesnijo she obiſkal. — Upam de bote radi brali te bukvize, in zhe vam bodo kaj pomagale, ſim plazhan sa-nje, ker drusiga plazhila ne shelim. Le to vaſ ſhe proſim, preden bukvize sazhnem, *saupajte v' Boga.*

PERVI DEL.

Od tega, kar moresh sturiti, de kolere ne bosh dobil.

Vprashanje. Kaj pa je kolera?

Odgovor. Kolera je grosovitna bolesen, ki se je zhlovek od zhloveka nalése, ali pa jo tudi dobi zhe se tazih rezhi dotikuje, ktere so okushene. —

Kdor kolero dobi. more strashne bolezhine preterpeti, in velikrat she v' dveh urah, po navadi pa v' 6, 7, ali 12 urah umerje. To je nar hujshi kuga.

Po navadi zhlovek ne zhuti dolgo zhasa pred, kadar to bolesen dobi, velikokrat she nizh ne zhuti, tako dolgo, de jo she ima.

Vezhi del zhlovek malo zhasa pred, preden bolesen dobi, na enkrat oslabi, po glavi se mu sazhne verteti, v' sanzéh ga tishi in glava mu tako teshka perhaja, kakor de bi bil saspan. Ozhi bistrost sgubé, in vse drugazhi gleda, kakor szer. Obras mu vpade in je bled. Sdaj mu sazhne po ushesih shumeti, in hudo slishi, mras po glavi ga sprehaja, lasje sazhno po konzu stopati, in kakor sapa mu gre po

zelim herbtu. Teshave ga ſprehajajo, de ſam ne ve, kako mu je. Malo, ali pa tudi zlo nizh ne ſpi.

Po tem sazhne bolnik kmalo globoko sdihovati, v' perſih mu je vse preteſno, ſerze ga boli, in trepezhe, in mu hozhe vtoniti. Sraven tega ga vije in vſe trepezhe po njem, sdaj ga sébe, sdaj mu je vrozhe, mersel pot mu po zhelu ſtoji, in po zelim obrasu. — Tako mu je hudo, de mu vſe shive dni ni bilo tako.

Na enkrat mu sazhne po trebuhu ropotati in ga klati; shelodez ſe napne, in ga sazhne gnati, pa le hujſhi in hujſhi gre od njega. Kar gré od njega, je kakor voda, in ga pezhe kakor sherjaviza. Pa ga tudi sazhne daviti, in sazhne vodo in shlemo (ſhlajme) koslati. Toliko pride od ſpod in od sgor od njega, de ſe ne ve, od kod more vſe to priti; sraven tega smiram bolj ſlabí, smiram tesheje ſope, ſtoka in sdihuje, de ſe Bogu ſmili, ker ne more ſape dobiti, in bi ſe ſkorej saduſhil. Potem ga sazhne pezhi v' perſih in v' trebuhu, in ga ſtraſhno boli, pa more le neprenehama od ſpod in od sgor is ſebe metati. Huda sheja ga pezhe, in smiraj bi pil, pa le smiraj merslo, (pa mu ne ſmete nizh mersliga dati, ampak le gorke is rosh kuhane vode,

kolikor je hozhe), jesik je vrozh in veſ raspokan, ozhi rudezhe, kakor de bi mu bil kakiga prahu vanje natreſil, obras vpade in ſe ſpremeni, v' omedlevzo pada pogoſto; roke in noge ſo mersle, in terga mu ſtraſhno po njih; shnabli in nohtovi ſo plavi, kosha je bleda in vſa gerbaſta, poſebno po perſtih. Po vſih udih ga sazhne lomiti, pa ga tako prime kerzh po zelim shivotu, de bi miſlil, de je she mertev. Nizh vezh ne more govoriti, le ſtoka ſhe prav neuſmiljeno. Shivot mu oterpne, ſapa mu pogoſto in smiraj bolj dolgo saſtaja, obras ſe mu po ſtrani savije — in mertev je. —

Mertvaſhki bleki ſe ſpuſté merlizhu po obrasu in po zélim truplu.

Taka je bolesen po navadi, velikokrat pa je ſhe veliko hujſhi; velikokrat pridejo kar omedlevze, kerzh, in ſmert je veliko hitreji, zhe ſe ne pomaga.

Vpraſhanje. Ali more vſak dobiti kolero, ali ſe je je mogozhe obvarovati?

Odgovor. Mogozhe je ſe je obvarovati, de ſe ſhe ne dobi, kdor ſe pa ne varuje, jo gotovo dobi.

Vpraſhanje. Kako ſe pa more obvarovati kolere?

Odgovor. Zhe ſe vſe to ſtori, kar jo sadershi, in vſe to puſti in ne ſturi, kar jo perpelje, in zhe ſe zhlovek nobene rezhi ne dotakne, kar je od te ſtraſhne bolesni morebiti she okusheniga.

Vpraſhanje. Pa nam povejte: kako ſe moremo sadershati? kaj nam je ſturiti sjutraj, opoldne, per delu, per jedi, pijazhi, in po nozhi? Kako ſe moremo oblazhiti in kako moremo per hiſhi ravnati, de kolere ne dobimo? Povejte nam nar pred, kaj sjutraj ſturímo?

Odgovor. Kakor hitro is poſtlje vſtanete, ſe oblezite, in ne odprite ne okna ne vrat, in tudi le ene ſtopinje zhes prag ne ſturite, dokler niſte oblezheni, ker od premrasenja bolesen na enkrat dobite. Ne hodite toraj sjutraj ſlezheni ali boſí ven, de bi ſvojo potrebo opravili, ampak dobro ſe oblezite. Zhe pa savolj ſmradu ali ſoparize eno ali dva okna odprete, dokler ſhe niſte oblezheni, pojdite delezh prezh od oken.

Vpraſhanje. Ali ſmemo kóſiti, in kdaj?

Odgovor. Vſak dan morete kóſiti, zhe tudi le kaj maliga dobite sa koſilo. Pa morete kmalo ali pa prezej kóſiti, de ſte le oblezheni, in ne ſmete nikoli ſ' teſh shelodzam is hiſhe

hoditi. Zhe imate kak poshirk shganja, je dobro de ga poshrete, preden greſte is hiſhe.

Vpraſhanje. Kaj ſmemo kóſiti?

Odgovor. En poshirk ali dva shganja, poſebno brinovza, pa malo dobro sapezheniga kruha je nar bolj sdravo koſilo, poſebno zhe miſlite med ljudi iti. — Shganze s' gorkim mlekam ſmete tudi kóſiti, tudi kuhan krompir, pa glejte de ne bo ſhe nesrel ali pa ſpriden in gnjil. Pa vender tudi sdraviga krompirja ne ſmete prevezh jeſti, in dobro je de ga vſelej ſolite. Mozhnika (ſoka, podmeta) ali kaſhe ſméte jeſti kolikor hozhete.

Vſelej pa morete ali kaj mozhniga ali pa kaj gorkiga kóſiti. Prav dobro je, zhe piſkerz kamilzhniga, meliſniga ali metniga tè ſpijete, tega ſi vſak ſhe tako réven kmet napravi.

Tè ſe pa tako le naredi: Vsemite toliko kamiliz, meliſe ali pa méte, kolikor ſe je ſ' petimi perſtmi prime. Denite to v' majhin piſkerz poln vode, in naj kake dvakrat per ognju savre. Potem poſtavite malo od ognja, de ſe poſtoji. Potlej pa gorko vodo v' drug piſkerzhek odlite in jo pite. Temu ſe pravi tè. Skuhane kamilize, meliſo ali méto morete odvrezhi, in drug dan novo vséti.

Kifliga selja pa, vohrovta in druge selenjave ne ſmete kóſiti, tudi ne kifliga mleka in ſadja, kar nekteri radi ſturé.

Varujte de otrozi ne bodo ſadja in pa na teſh shelodez jedli.

Vpraſhanje. Kaj morem per otrozih in poſlih ſhe ſkerbeti?

Odgovor. Puſti otroke, zhe ſo ſhe majhni malo dalj v' poſtelji, to jim je dobro. Zhe pa vſtanejo, jih hitro oblezi, in jih ne puſti v' ſami ſrajzhizi ali boſeh is hiſhe, ali pa pred vesho ſkakati: Bogu boſh odgovor dajal sa otroke. — Na poſle glej, kakor ſam na-ſe, ne puſti jim de bi na pol nagi in boſi is hiſhe hodili; sakaj zhe ti poſel sboli, ſe zela hiſha bolesni navsame.

Vpraſhanje. Povejte mi dalej, kako hozhem ſ' hiſho ravnati?

Odgovor. Kadar ſte she vſi oblezheni, in je she dan, vſak dan okna in duri hiſhne odprite, de sdrava ſapa vanjo pride; to morete tudi v' nar hujſhi simi vſak dan vezhkrat ſturiti; kadar je pa sunaj gorko, kakor po letu, imajte okna in vrata smiraj odperte.

Véshne vrata pa, ſprednje in sadnje, kadar je bolesen she v' desheli, morete smiraj sa-

perte in sapahnjene imeti, de kak ptujz, ki je morebiti she bolesen dobil, v' hiſho ne pride.

Dobro bi bilo, ko bi tudi na ſekret kljuzhavnizo napravil, in kljuzh sa-ſe in sa druge domazhe v' hiſhi imel ſpravljeniga.

Pred ſhterno prav dobriga pſa perkleni.

Vpraſhanje. Ali imam v' hiſhi ali per hiſhi ſhe kaj gledati in ſkerbeti, de ſe kolere obvarujemo?

Odgovor. O ſhe! De kolere ali kake druge nalesljive kushne bolesni ne dobite, morefh per ſvoji hiſhi in per pohiſhtvu gledati in ſkerbeti, de bo vſe lepo zhedno. Vſe more zhedno, zhiſto, nizh ne ſmé vmasano biti. V' hiſhi, v' veshi in pred vesho ne ſmejo ſmetí, gnoj ali kaka druga gnjiloba leshati. Vſe kar prehudo diſhi, ſe more is hiſhe in is kamre, kjer ſpiſh, ſpraviti; poſebno ne ſme biti v' hiſhi ne ſadje, ne kaka kiſlina, ne kaj drusiga taziga; pa tudi ne kakſhna obleka, ktera je slo potna in od pota premozhena. Tudi ſe ne ſme mokro perilo v hiſhi obeſhati, ali kokuſhi in druga perutnina terpeti.

Gnoj in blato ſpred hiſhe in s' dvoriſha poſpravi; sakaj gnjiloba in hudi duh od lush, ki ſo pogoſto pred hiſho ali sa hiſho, je ſhkodljivo. Lushe in gnojnizo morete zhiſto istrebiti in poſuſhiti, in gnoj dalezh od hiſhe na kup sloshiti, ne pa le do polovize iskidati, sakaj gnojnize ki niſo prav polne ſo ſhe bolj nesdrave kakor tiſte, ki ſo prav polne.

Sadnjizh, nikar ne posabite, *po simi hiſhe nikar prehudo ne sakurite.*

Vpraſhanje. Kakſhna more biti naſha obleka?

Odgovor. Vaſha obleka ne ſme pregorka biti, vender more shivot veſ sakrit biti; na to morete ſami per ſebi, in per ſvojih otrozih, pa tudi per zeli dershini morete gledati na to. Nar bolj potrebno je pa, de imate trebuh in noge gorke. Kdor ima zhevlje in ſhtumſe, ali ſhkorne (ſhtibale) naj jih smiraj noſi, ali zhe jih ne more vſak dan noſiti, naj jih ſaj noſi *kadar je mokro vreme*, ali *kadar mu ni kaj dobro.* Ne le v' nedeljo, ampak vſak dan ſe lepo in dobro obujte. Po simi denite kaj gorziga, shime, ali ſukna, ali pa ſena v' zhevlje, de bodo noge ſuhé in gorké.

Shivot imejte zheden; umite ſi vezhkrat zel shivot, ne le obrasa in rok, s' vodo ali pa s' gorkim jeſiham, to je ſhe bolji. Vezhkrat perilo preoblezite in rjuhe ſpremenite. Nobeden ne verjame kako to, zhe je shivot umit in zheden, bolesni varuje, in kako nezhednoſt in umasanje ſtori, de kdo hitreje bolesen dobi.

Sdaj pa poſluſhajte, kaj vam povem! Neuſmiljena bolesen ki ſe ji kolera pravi, je po Ruſovſkim ſtraſhno divjala. Od tam je v' blishnje Polſko kraljeſtvo perſhla. Pa zhudno je to! Na Polſkim jih je proti drugim deshelám le malo sbolelo od kolere. Pa kaj ſo ſturili Polzi, de bi ſe kolere obvarovali? Shiroke uſnjate ali pa ſuknjene paſove ſo ſi naredili, is flanele ali is kakiga drusiga ſukna, in ſo te paſi pod obleko na golim trebuhu noſili. Naredite ſi tedaj in noſite take paſi, ali zhe nimate tazih uſnjatih ali flanelaſtih, noſite ſvoje navadne paſize (pinte) na golim shivotu. Kdo bi ne ſtoril kaj tako lahkiga, de bi ſe bolesni obvaroval, kakor ſo ſe drugi obvarovali.

Vpraſhanje. Kako ſe moremo per delu sadershati? kako poſebno per polſkim delu? kako per delu v' borſhtu?

Odgovor. Ne bodite toshljivi, ampak pridno delajte, to vaſ bo ohranilo sdrave in veſele; tudi po simi je ſhkodljivo sa pezhjo bres dela ſedeti. Pa vender ſe per teshkim delu ne preſilite, nikar ſe prevezh ne vpehajte, in pervoſhite ſi tudi potreben odlog in pozhitik. Zhe nozhete bolesni dobiti, morete smiraj sdravi in mozhni oſtati. Nizh ne ſmete ſluriti, kar vaſ ſlabi, ali pobije, ali dalj zhaſa upeha. Tedej ne ſmete ne pre teshko, ne pre dolgo delati. Dokler ſte per delu vrozhi, ne ſmete piti, sakaj zhe ſe le nekoliko prehladite, bi utegnili kolero dobiti, kadar je she v' desheli.

Zhe na polji ali v' borſhtu (gojsdu) delate, ſe ne vlesite nikoli na mokro travo na tla, ampak pojdite rajſhi pod pokrite kosovze, ali drugam pod ſtreho, in na kake brune ſe vſedite.

Po nozhi nikoli pod ſamim nebesam ne delajte. Tole poſebno samirkajte: Zhe komu ismed vaſ per delu na enkrat ni dobro v' shivotu, zhe ga sazhne po nevedama glava boleti in ſe mu verteti, zhe roke in noge sazhno mersle poſtajati, in ſe nozhejo od dela ogréti, naj kar na naglim delo puſti, zhe bi bilo ſhe tako potrebno in ſilno, naj hitro domu gre in

ſe v' poſteljo vleshe, in naj ſtori, kar vam bom sa to posneje povedal,

Zhe gre prezej od dela prezh, ſe v' poſteljo vleshe, in ſturi, kar bom potlej povedal, ga kolera ne bo prijela, zhe pa ſvojo glavno per deli oſtane, in pervo uro ne ſkerbi, bo gerda bolesen, ko bi s' ozhmi trenil, po njem, jo bo gotovo dobil, in bo ſhe vaſ okushil. Zhe bi ſ' koſham na herbtu v' vodo padel, ga hitro od ſebe vershesh, de ſe losheje is vode pomagaſh, kdo bo tedej tako neumen, de bi savoljo eniga dela vezh v' ſtraſhni koleri ſvojo shivljenje sgubil.

Vpraſhanje. Sdaj ſmo dobro ſliſhali na kaj moremo per delu gledati; povejte nam sdaj ſhe: kakſhna more opoldne naſha jushina biti? kaj ſmemo jushinati, kaj ne, de kolere ne dobimo?

Odgovor. Prezej po delu, ſhe vſi potni ne ſmete jeſti, in ſe tudi per jedi ne po tleh vlezhi.

Rajsh, gris, jeſhprenzhik, jeſhprenj, rizhet, kaſho, dober krompir, kaſhtrunovo, koslovo, (bravino), telezhje meſo, perutnino in govedino, to vſe ſmete bres ſhkode jeſti,

zhe le imate. Rizhet in krompir more biti prav mehko kuhan. Tudi ſvinſko meſo ſmete jeſti, dokler ſte ſhe terdni in sdravi, pa ne veliko, in premaſtno tudi ne ſme biti.

Kruh, shganzi, mozhnik (ſok, podmet) in vſe mozhnato je dobro, ni nesdravo, tode moka more is dobriga shita, ne is ſlabiga, ſnetjaviga ali s' luliko smeſhaniga biti ſtorjena. Jedi ne ſmejo premaſtne (pretolſte) biti. Selja pa in repe morete malo jeſti, dokler je bolesen v' desheli, pa tudi nikoli ne ſamiga, ampak ſ' kako drugo bolj tezhno jedjo, poſtavim s' meſam. Vſe, kar jeſte, naj bo dobro oſoljeno, ne pljivko (neſlano); tudi bo dobro, zhe malo kumne (kimeljna) janesha, zhebule ali popra (ſhtupe) vmeſ denete.

Ne ſmete pa jeſti, kadar je kolera v' desheli, temuzh ſe varovati pinjeniga mleka, nesreliga, seleniga ſadja, ohrovta, kolorab, kumar in dinj (melon) kiſliga mleka, in vſih rezhi, ktere ſo kiſle in vodene, in ktere shelodez prehlade. Tudi sreliga ſadja morete manj jeſti, kakor ſzer. Kjer vino raſte, ne ſmejo veliko grojsdja jeſti. Sploh pa morete samirkati: malo meſa, zhe ni ſtaro ali ſmerdljivo, je, kadar kolera v' deshelo pride, veli-

ko bolj sdravo in boljshi kakor mozhnate jedi, in posebno boljshi, kakor veliko povertnine in selenjave.

Ne bélite pa tudi s' starim in shavtovim maslam, starim oljam ali starim putram.

Sdaj vam morem she nekaj povedati: kadar zhas pride, de shivino koljete, ne smete frishniga mesa dan na dan in nesmasno jesti, ali tako neumni biti, de bi svoje majhine otroke s' klobasami in s' mesam pitali, to jim gotovo shkoduje. Hranite rajshi meso, dokler ga morete, de ga bote dalj imeli, in sverstite in sdelite ga med druge jedi. Samo kervave klobase morete prezej, dokler so nove, pojesti, in ne pustiti, de bi bile prestare, ker se jih strup prime, zhe leshé, in shkodujejo, zhe so stare. Ni dolgo tega, kar so shtirje od starih kervavih klobas umerli. Tudi merslih mastnih klobas ne jejte.

Ne jejte ne prevezh, ne premalo, zhe hozhete koleri oditi, ampak ravno toliko, de bote siti. Per vezherji she posebno ne smete prevezh jesti.

Sadnjizh samirkajte dobro: prezej po jedi morete vselej malo pozhiti, in ne prezej de-

lati; ali pa morete le kaj lahkiga ſturiti, preden kako teshko delo sazhnete; sakaj prez po jedi teshko delati shelodez obteshi in je sa vſaziga ſhkodljivo.

Vpraſhanje. Kaj pa moremo piti?

Odgovor. Vſe to ſmete piti, kar drugikrat pijete, vodo, mleko, moſht is ſadja, vol, vino in shganje, zhe le prevezh ne pijete, in zhe pijazha ni preſlaba. Pa vrozhi ne ſmete piti.

Varujte ſe pa vender noviga vina, ki ſe ſhe ni ſkiſalo, tega ſmete le malo piti.

Od vode je ſtudenez nar bolji, kakor ſami veſte; zhe pa nimate ſtudenza, in vodo is ſhterne sajemate, morete is ſhterne blato istrebiti, zhe je she let' in dan, kar je niſte trebili. Per tem je dobro, zhe ſhterno istrebite, de dva ali tri funte ſoli vanjo vershete.

Prav sdravo in dobro sa kolero je pa glashek vina, poſebno per jedi. Ravno tako sa mosha, kteri terdo dela, nizh ni boljiga, kakor kak glashek zhiſtiga, dobriga shganja, ali shganja na pol s' vodo smeſhaniga.

Tode dobro samirkajte, ljubi moji! kadar je kolera v' desheli, ni nizh bolj ſhkodljiviga, kakor pijanoſt. Nizh hitrejſhi zhloveku bolesni ne perneſe, kakor pijanoſt.

Pijanez kolero gotovo dobi, zhe v' deshelo pride, in on le ſhe smiraj pije; to ſe je povſod vidilo, kjer je bila ſhe kolera. Proſim vaſ toraj, zhe vam je shivljenje ljubo, in zhe nozhete ſtraſhnih bolezhin kolere terpeti, varujte ſe pijanoſti, kadar bolesen v'deshelo pride.

Vpraſhanje. Ker ſte nam povedali kako ſe moremo zel dan sadershati, de sdravi oſtanemo, povejte nam ſhe, kaj moremo svezher in po nozhi gledati de ſturimo?

Odgovor. Kadar svezher od dela pridete, in je she semlja in srak (ljuſt) moker, ſe nikar v' travo ne vlesite, ker ſe prehitro ſ-hladite, bres de bi miſlili.

Posno svezher in po nozhi nikar sunaj ne hodite, de kolere ne dobite; kdor po nozhi okoli hodi, kolero poſebno rad dobi. Svezher shelodza nikar ne preobloshite. Nikoli in nikakor sunaj pod golim nebesam ne ſpite. Zhe na ſenu (pod ſtreho) ſpiſh, vſe

line sapri; in ne vlesi se poverh, ampak jamo si naredi v' seno.

Postelje morete imeti zhedne, naj ne bodo umasane, in v' kamri, ali v' hishi naj vas ne leshi prevezh vkupej.

Take rezhi, ktere hudo dishe, ne smejo v' hishi biti, kjer spite. Tudi po nozhi ne smete bosi, ali slezheni ven hoditi potrebo opravljat, ampak vselej se morete gorko oblezhi. Kdor more, naj smiraj v' srajzi leshi.

Svezher ne smete kuriti v' hisho, kjer spite, in nikar se preteshko ne odevajte, sakaj to vam shkoduje, vas slabi, in sturi, de bolesen losheje dobite, zhe se spotite in prehladite. Po nozhi ne pushajte nobeniga okna odpertiga.

Vprashanje. Imamo she szer kaj sturiti ali opustiti, de strashne bolesni ne dobimo?

Odgovor. She marsikaj vam imam povedati. Zhe hozhete, de kolere ne dobite, se ne smete bati, ne shalostni biti, to nizh ne pomaga. — Kdor se te bolesni slo boji, in prevezh shaluje, jo veliko losheje dobi. Veseli

toraj bodite, in miſlite de je gotovo ne bote dobili, zhe bote varni in ſkerbni.

Saupajte v' Boga, to bo vaſho duſho bolj potroſhtalo in poterdilo, kakor vſe drugo, in bo veliko bojezhnoſt od vaſ odvernilo, ktera bi vam vtegnila ſhkodvati. Premiſlite! Bog je pomozh ſhe *pred* neſrezho poſlal, ker vam je pamet dal, de ſe morete obvarovati, in ker je pomozhke vſtvaril, kteri vaſ samorejo osdraviti. Varovati ſe morete tedaj, zhe pa vender po neſrezhi bolesen dobite, morete prezej pomozhke nuzati (rabiti), kteri ſo sa to bolesen vſtvarjeni, zhe hozhete biti miloſti boshje vredni. Pregreſhno in ajdovſko bi bilo upati, de bo Bog savolj vaſhe lenobe zhudesh ſturil, in de vaſ bo bolesni obvaroval in osdravil, zhe pameti in pomozhkov, ktere nam je v' ſvoji modroſti sa bolesen dal, pridno in s' saupanjam ne bote rabili (nuzali). Pa morete tudi ſpoſhteno in lepo shiveti, in ſvoje pregrehe sapuſtiti, sakaj hudobnim pravizhni Bog ne bo pomagal. Poſebno ſe varujte jese, ona nar bolj ſhkoduje. Kdor ſe rad jesi, bolesen veliko hitreji dobi, kakor drugi. Proſim vaſ toraj, ne jesite ſe, pa tudi drugim ljudem ne delajte jese in nejevolje.

Zhe ſe pa kdo is vaſ po neſrezhi prav rasjesi, naj na jeso prezej nikar nizh ne jé, in nikar vina ali kaj drusiga taziga ne pije; to bi bilo ſtrup. Rajſhi mu bom jes kaj drusiga ſvetoval, kar bo ſtorilo, de mu bo jesa veliko mànj ſhkodvala, in kmalo preſhla. — Naj vsame kupizo (glash) ali pa piſkerz mersle vode, in naj malo ſoli vanjo dene, in pozhaka de ſe ſol raspuſti. To vodo naj pozhaſi, poshirk sa poshirkam vſo ſpije. Sploh naj vſak kmalo po jesi, kadar vezh ni vrozh, zel dan veliko vode pije, in jesa mu bo veliko manj ſhkodvala.

She vam morem povedati, sdaj, kader kolera pride, nikar nizh ne delajte, kar vaſ prevezh ſlabi. Se neſmete prevezh potiti, ne kervi puſhati, zhe ni treba, ne prevezh trebuha prasniti, ne zelo nozh po konzu biti, ne prevezh hoditi, ne prehudo delati, ker vaſ to vſe prevezh ſlabi in trudi.

Kdor tobak pije, naj ga tudi sdaj pije, mu bo dobro ſturil. Kdor ga pa ne pije, naj ſe ga tudi sdaj ne vadi. Kadar je kolera tukaj, nikakor po nepotrebnim med ljudi ne hodite, tudi ne v' oſhtarije, in ſploh nika-

mor, kjer je veliko ljudi vkupej. Kjer je veliko ljudi, ſtokrat loshe je bolesen dobite, ker ſe tukaj veliko drusih dotaknete.

Kadar kolera pride, je vſak goſpodar dolshen, in ima na ſvoji veſti, de ſkerbi, de njegova shena, njegovi otrozi in dershina po vaſi ne letajo, ampak doma oſtanejo, in de ſo hiſhne in veshne vrata smiraj saperte.

She nekaj poſluſhajte! Nekteri ſo, kteri ſo sbledli, in pravijo, de shenſkih in otrok kolera ne prime.

To je slegano, vſak jo dobi, moſhki, shenska, mlad, ſtar, velik, majhin, otrozi, tri tedne ſtari, ſo jo she dobili. Vſak dobi kolero, kteri ne ſtori tega, kar jo sadershi, in tega ne opuſti, kar jo perpelje; vſak jo dobi, kteri ne ſtori, kar jeſt rezhem.

Kdor ſe sa to is vaſ norza dela, de mene poſluſhate in de previdno ſkerbite, temu nizh ne verjemite, ali je neumen, ali pa je hudoben, in morebiti njemu nekaj maliga ſhkoduje, zhe ſe vi varujete, ali pa ima kaj dobizhka, zhe ſte vi neſkerbni.

She vaſ opominjam, kakor ozhe, reſnizhno vaſ opominjam, vbogajte ſvojo duhovno in deshelſko goſpoſko, pomagajti ji, kar vam sapové in ſvetuje, de ſe ſtraſhna neſrezha med vaſ ne rasſhiri, goſpoſka ſpoſhteno in dobro miſli, sakaj nevarnoſt je sa-njo ravno taka, kakor sa vaſ.

DRUGI DEL.

Od tega, kar moresh sturiti, kadar je kolera she v' tvojim kraji, ali zhe imash bolesen morebiti she sam.

Vprashanje. Kaj naj storim, kadar je strashna bolesen she v' moji vasi?

Odgovor. Kadar je kolera she v' tvoji vasi, ali pa ne delezh prezh, dobro pomni: Vse je le per tebi samimu, de jo tudi ti dobish, ali pa ne. Zhe je tudi bolesen she v' tvoji vasi, *je ne bosh dobil*, zhe se prav skerbno varujesh.

In zhe se vsi v' vashi vasi prav varujejo, in sture, kar vam rezhem, bo strashna bolesen per vas *kmalo nehala.*

Zhe je kolera she v' vashi vasi, morete enkrat vse, kar sim vam she povedal, *prav na tanko in svesto* sturiti, posebno pa morete pervizh svoje hishe, hleve, sekréte, pode in shupe s' kljuzhavnizo saklepati, de noben ptuj zhlovek, ki je she morebiti okushen, vanje ne pride. Tudi se ne smete nobeniga

ptujiga zhloveka, in nobene ptuje rezhi po nepotrebnim dotikvati, ker je she morebiti okushena; sakaj to se ne more hitro vediti. — S' ljudmi, kteri is kakiga drusiga kraja pridejo, morete varno ravnati, in jih ne hitro v' hisho jemati.

Eno pergodbo vam bom povedal, is ktere bote vidili, kako lahko se bolesen nalese.

Is nékiga kraja na Polskim, ki je bil she popolnama sdrav, je bilo eno deklizè v' mestu, kjer je bila pa she kolera. Deklize se napravi v' svoj kraj k' starsham, in je novo ruto (sazanetel) s' seboj pernesla, ki jo je bila v' mestu kupila. Dekle je bila vsa sdrava. — Pa she tisti dan so starishi strashno kolero dobili, in drugi dan so bili vsi is tiste hishe, ozhe, mati in sestré, osem ljudi, in tudi deklizè, mertvi. Pa tudi njih snanzi, ki niso bili is tiste hishe, ampak is dveh drusih hish, kteri so pa tudi ruto gledali, so kolero dobili. V' vasi je bilo kmalo 10 hish okushenih, savolj rute.

Drugizh vam povem, zhe je kolera v' vashim kraji, ali pa ne delezh prezh, morete *prav malo* kislih, vodenih, in tazih rezhi jesti, ktere shelodez prehladé, kisliga mleka pa,

kumar, dinj, in grojsdja ne ſmete *nikakor jeſti.* Tudi ne ſmete vola (pira) piti, poſebno ne ſmete piti mersliga, zhe ſte le nekoliko gorki ali vrozhi, ſzer kar na enkrat vtegnete kolero dobiti.

Tretjizh vam ſhe enkrat povem, nikar ſlezheni in boſi ne hodite, temuzh vſak, zhe je ſhe tako rastergan, naj bo smiraj od nog do glave oblezhen, tako tudi otrozi. — Shivot pa imajte smiraj zhedniga in umitiga, vezhkrat ſe po zelim shivotu umite, in zhe morete vſak dan s' jeſiham.

Vſak dan okna odprite, de bo smiraj dobra in sdrava ſapa v' hiſhi. —

Sraven tega pa, zhe je tudi kolera she v' vaſhim kraji, ne ſmete preſtraſhni in prebojezhi, ampak smiraj ſerzhni in pa sraven ſkerbni biti, in miſliti, de, zhe je kolera tudi okoli in okoli, vi sdravi oſtanete, zhe me vbogate in ſe varujete. Kdor ſe pa hudo boji, dobi bolesen veliko losheje.

Vpraſhanje. Kako ſe pa posna bolesen kolera?

Odgovor. To ſim vam she enkrat povedal, pa vam hozhem ſhe enkrat povedati, de bote bolj samerkali, in ker poſebno veliko na

to pride, de ſe per koleri prezej od sazhetka pomaga.

Nar perve snamnja kolere ſo: zhe vaſ, de ſami ne veſte sakaj, slo glava boli, ſe v' glavi verti, de je vſâ neumna; zhe vaſ tudi shelodez tiſhi, in teshko ſopete, zhe vam je mras, in je kosha ſuha in mersla, udje pa ſlabi in kakor pobiti. K' tem pride tudi vezhi del grisha.

Vpraſhanje. Ali hozhemo tukej she kaj nuzati, ali hozhemo morebiti zhakati, zhe nam ne bo bolji.

Odgovor. Sa boshjo voljo vaſ proſim, zhe vam je tako hudo, puſtite prezej vſe delo, in le miſlite, de ſvoje shivljenje reſhite; prezej ſe vlesite v' poſteljo in ſe odenite. Vaſhih domazhih kdo naj vam hitro da majhen piſkerz prav gorziga kamilzhniga, meliſniga ali pa métniga tè. — Tega tè morete vſelej prav gorkiga vſako zhetert (firtelz) ure eno majhino ſhkedélizo, to je kake 3 ali 4 poshirke piti, sa premenjo ſmete tudi malo vrozhe zhiſte shupe vseti. Zhe pa ravno nimate nobeniga tè, in tudi shupe ne per hiſhi, pa pite vſako zhetertino ure, pa ven in ven, majhin piſkerzhek, to je 4 ali pet po-

shirkov kropa, tako dolgo de vam po zelim shivotu pot pertezhe. Ob enim morete pa tudi vrozhe rute okoli shivota pokladati; v' rute lahko ſuhe gorke otrobi, ali pa gorek pepel denete, de dalej prav gorke oſtanejo. In kadar vaſ sazhno udje boleti in po njih tergati, vam morejo roke in noge s' vrozhimi ſuknjenimi rutami s' vſo mozhjo dergniti in ribati. — Vſe to ſe more prav hitro sgoditi, sakaj kolera ne zhaka.

Per tem pa glava ne ſme sakrita biti, ampak more rasodeta in hladna oſtati, in kadar v' pot pridete, ne ſmete nobeniga perſta ſpod odeje perkasati, ampak smiraj dobro odeti biti, ker nar manjſhi prehladenje ſmert lahko perpelje. — Pot je vaſha ſrezha; kadar enkrat prav dobro sazhnete ſe potiti, in ſe per tem dobro varujete, ſte she dobri in oteti.

Pa morete 12 zelih ur tako dobro odeti biti, potlej ſhe le, zhe morete, ſmete vſtati; pa ne ſmete 2 ali 3 dni, de vam bo prav dobro, nobene ſtopnje is hiſhe ſturiti, in ta zhaſ nobene kaplje mersliga piti; zhe ne, vam bo ſhe hujſhi, kakor vam je bilo pred.

Med tem pa, de tako ſkerbite, de bi ſe ſpotili, poſhljite po sdravnika.

Vpraſhanje. Kaj pa je ſturiti, zhe je hujſhi, in sdravnik ne more hitro priti?

Odgovor. Zhe je hujſhi, in ima bolnik reſ kolero, zhe mu sazhne po trebuhu kruliti in ropotati, zhe ga sazhne kerzh viti, zhe mu je smiraj hujſhi, in od ſpod in od sgor is njega gré, zhe ſo mu roke mersle, sgerbane in ſuhé, ali pa mersel pot po njih ſtoji, zhe mu ozhi oterpnejo in ſe vdero, ne morete nizh drusiga ſturiti, kakor kar ſim vam she povedal. She rasbeljene zegle, ali pa vrozhe kamnjene verzhe *dobro s' rutami ovite* mu pod odejo v' poſteljo dajte, zhe hozhete, in gorek kvaſ mu na noge, na podplate naveshite, in smiraj neprenehama veſ shivot s' vrozhimi rutami ven in ven dergnite, tako dolgo, de sdravnik pride, in per tem delu ne ſmete toshljivi biti.

Vpraſhanje. Kaj pa ſturímo, de ſami bolesni ne nalésemo?

Odgovor. De ſami bolesni ne nalesete, morete bolnika prezej od drusih domazhih ljudi odlozhiti, in ga morete ſamiga v' eni kamri imeti, in naj nihzhe drug vanjo ne

hodi, kakor le tisti, kteri mu streshejo. Ti naj mu pa nepreſtraſheni ſtreshejo, in naj ſe ne boje, in naj le to ſture, kar vam sdaj rezhem, in ne bodo dobili bolesni.

1) Morejo gledati, de bo v' kamri smiraj zhiſt in sdrav srak (ljuſt). Morejo pogoſto lepo okna odpreti, pa ne per poſtelji, kjer bolnik leshi, in tudi ne ſme veter ſkosi vlezhi.

Pa naj imajo tudi prav hud jeſih per rokah, in ga v' pozinjenim piſkru savreti puſté, in ga na ſred kamre na tla poſtavijo, de ſe bo kadilo is njega. To bo srak v' kamri smiraj sdraviga delalo. She druge pomozhke kako ſe srak zhiſti, vam bo she sdravnik povedal. Pa morete tudi vſo obleko, vmasano perilo, zhevlje in druge rezhi vſe is kamre poſpraviti.

Kar bolnik is ſebe da, morete prezej pokriti in ven neſti, pa ne na ſekret, ampak v' globoko jamo, ktero nalaſh ſkopljite. Poſodo pa, ki jo sa to rabite, morete vſak dan vezhkrat dobro isplakniti, in smiraj na pol s' vodo nalito imeti.

2) Sjutraj ne ſmete ſ' teſh shelodzam k' bolniku hoditi, pa tudi ne ſmete iti k' njemu,

kadar ſte saſpani in trudni, ali pa jesni, ali pa zhe ſe bolesni prevezh bojite. Kdor ſ' teſh shelodzam, ali kadar mu ni dobro, ali vrozh, ali pijan, ali smersnjen, ali saſpan in truden, ali jesen, ali pa prehojezh k' bolniku gré, bi vtegnil bolésen dobiti.

Zhe ni treba, ne ſmete nikoli bolnika s' golo roko prijemati, in morete tudi obras od njegove ſape in od njegove ſoparize prezh obrazhati.

Kadar ſte per bolniku, ne ſmete ſline poshirati, ampak ispljuniti; vezhkrat uſta s' vodo isplaknite, kadar ſte per bolniku, in ruto pred noſam dershite, ki je v' jeſih pomozhena, ali pa brinje sobljite, zhe ga imate per rokah. Tobakar naj tobak pije, kadar je per bolniku. V' kamri, kjer bolnik leshi, ne ſmete ne jeſti, ne piti, pa tudi glejte, de ne bote is tiſte shlize jedli, ali is tiſte poſode pili, is ktere je bolnik pil.

3) Kadar od bolnika pridete, ſi morete hitro roke in glavo s' merslo vodo s' jeſiham smeſhano prav dobro umiti, pa uſta ſi morete tudi isplakniti, in noſ istrebiti, in laſe iszheſati (ſkampljati) in ſhet pa, ali glavnik, dobro ismiti.

Tudi je dobro, zhe ſe preblezhete, in obleko, ki ſte jo imeli, kadar ſte per bolniku bili, nekaj zhaſa na veter obeſite. Le dobro glejte, de v' taki poſtelji, v' kteri je kak koleren bolnik leshal, noben drug zhlovek ne bo leshal, dokler je tako ne iszhiſtite, kakor vam bo sdravnik povedal.

Kar morete ſhe ſturiti, zhe je koleren bolnik per vaſ bil, de bolesni ne nalésete, vam bo she tudi sdravnik povedal.

Sdravnika pa morete vſelej she per pervih snamnjih bolesni prezej poklizati, in preden pride, to ſturiti, kar ſim vam povedal, de bolnik sazhne kmalo ſe potiti; sakaj zhe ſe per koleri prez od konza ne ſkerbi, ni vezh pomagati.

In tako berite prav pridno te bukvize; ſami jih vezhkrat berite, naj jih vaſhi otrozi bero, in ſvoji drushini jih berite, de ſe bote vſi nauzhili to vſe ſturiti, kar je v' njih sapiſano. ¿Sto od vaſ jih *ne bo* bolesni dobilo, kteri bi jo bili ſzer dobili; in ſto ſe jih bo osdravilo, zhe tudi bolesen dobe. Bog bodi per vaſ!